

Виолета С. ЂОРЂЕВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Тамара Г. СТОЈАНОВИЋ**

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

ПЕРЦЕПЦИЈА СТРУЧНИХ РАДНИКА ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД О МАТЕРИЈАЛНОЈ ПОДРШЦИ СИРОМАШНИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ***

Апстракт: Систем социјалне заштите усмерен је ка задовољењу основних потреба оних појединаца и породица који услед животних и/или друштвених околности и проблема нису у стању да то самостално ураде. Циљ истраживања је био да се кроз проучавање ставова, искустава и стручних поступака запослених у центрима за социјални рад (ЦСР) у Републици Србији (РС) допринесе бољем разумевању комплексне динамике сиромаштва и улоге система социјалне заштите у смањењу истог. Анализом законодавства и праксе у вези са одређивањем висине новчане социјалне помоћи (НСП), једнократне новчане помоћи (ЈНП) и пропуштене зараде код радно способних чланова домаћинства, идентификовани су потенцијални изазови у оквиру система подршке најугроженијим члановима друштва. Узорак је чинио 21 стручни радник у 12 ЦСР у РС. Истраживање је спроведено у периоду од јуна 2023. до септембра 2023. године. Подаци су прикупљени путем посебно дизајнираног упитника за ово истраживање. Резултати истраживања указују на недовољне и неуједначене износе материјалних давања у РС, као и на неусаглашеност стручних поступака у различитим општинама у РС.

Кључне речи: новчана социјална помоћ, сиромаштво, једнократна новчана помоћ, социјална политика, социјални рад.

УВОД

Сиромаштво је комплексан и свеprisутан друштвени проблем који има дубоке и трајне последице на појединце, породице и заједнице. У РС, као и у многим другим државама, сиромаштво представља својеврстан изазов прожет економским, социјалним и политичким препрекама за његово искорењавање. Ипак, према подацима Републичког завода за социјалну заштиту у РС евидентан је тренд смањења броја корисника НСП. Током 2021. године право на НСП користило је 204.286 лица,

* Истраживач приправник, violeta.djordjevic.96@gmail.com

** Истраживач приправник, tamara.stojanovic.vr@gmail.com

*** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

односно 85.330 породица (Републички завод за социјалну заштиту 2021: 11), док је током 2022. године ово право користило 182.733 лица, односно 77.999 породица што је за 10,5% мање него претходне године (Републички завод за социјалну заштиту 2022: 12). Насупрот тренду опадања броја корисника права на НСП, приметан је тренд пораста броја захтева за остваривање права на ЈНП. Током 2021. године поднето је 171.241 захтева за остваривање права на ЈНП, док је право остварило 154.348 корисника (Републички завод за социјалну заштиту 2021: 11), са друге стране током 2022. године поднето је 184.052 захтева за остваривање права на ЈНП, док је право остварило 162.137 корисника (Републички завод за социјалну заштиту 2022: 12). Упркос подацима који указују на тренд смањења корисника права на НСП, стопа сиромаштва у РС скоро је 10% изнад просечне стопе у земљама Европске уније (28,8% наспрам 19,4%) (Анић, Жарковић 2023: 139). Досадашња истраживања су показала високу стопу сиромаштва и неједнакости у Србији, која настаје углавном услед лошег стања на тржишту рада, малог обухвата и малих износа социјалних накнада и сл. (Крстић, Жарковић Ракић 2017: 213; Арандаренко, Крстић и др. 2019: 95).

Један од кључних инструмената за борбу против сиромаштва и пружање подршке онима који су најрањивији у друштву јесте систем социјалне заштите. У том контексту, право на НСП на државаном и право на ЈНП на локалном нивоу имају централно значење. У циљу унапређења положаја корисника и ефикасности услуга из области социјалне заштите у РС се расправљало о увођењу социјалних карти које би за циљ имале стварање централизоване евиденције о социо-економском статусу појединаца и породица. Од 2021. године доношењем Закона о социјалној карти, овај је алат на располагању стручним радницима широм РС приликом процене испуњености услова за остваривање права на НСП и ЈНП. Годину дана након увођења социјалних карти у ЦСР започиње и употреба новог софтвера (СОЗИС) за рад стручних радника у РС (Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад 2008), али се сасвим не напушта коришћење пређашњег софтверског програма (Интеграл) што додатно отежава рад ионако оптерећеним стручним радницима у ЦСР. Кључну улогу у имплементацији нових правила и додели материјалних давања играју стручни радници ЦСР. Њихова улога није само административна, већ има и дубоко етички и морални аспект, с обзиром на то да стручни радници доносе одлуке које директно утичу на животе људи.

Кроз мултидисциплинарни приступ, овај рад има за циљ да допринесе бољем разумевању комплексне динамике сиромаштва и система социјалне заштите у РС. Проучавањем ставова и искустава социјалних радника, као и анализом законодавстава и праксе у вези с одређивањем висине НСП, ЈНП и пропуштене зараде код радно способних чланова домаћинства, идентификовани су потенцијални изазови у оквиру система подршке намењеног најугроженијим члановима друштва.

НОРМАТИВНИ ОКВИР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Основно право које је доступно материјално угроженим лицима у РС, а којим се овим лицима гарантује остварење минималног животног стандарда јесте право на НСП. Ово право, као и услови за остварење истог дефинисани су Законом

о социјалној заштити (2011). Поред НСП грађани у РС могу остварити право и на увећану новчану социјалну помоћ (УНСП). УНСП остварује појединац који је неспособан за рад, односно породица чији су сви или већина чланова неспособни за рад и једнородитељске породице. УНСП се користи током читаве календарске године, док се право на НСП код појединаца, односно породица где је већина чланова радно способно, користи у временском трајању од најдуже девет месеци током једне календарске године (Закон о социјалној заштити 2011)¹.

Износ НСП према Закону о социјалној заштити (2011) признаје се у висини разлике између износа НСП утврђеног у складу са овим законом и износа просечног месечног прихода појединца, односно породице, оствареног током три месеца који претходе месецу у коме је поднет захтев за НСП. У пракси то значи да се НСП умањује за одређени износ уколико је неко од чланова домаћинства остварио приходе који су од утицаја на право на НСП. Износ се умањује и за висину процењене пропуштене зараде коју су радно способни чланови домаћинства према процени социјалног радника својим радним ангажовањем могли да остваре у периоду од три месеца који претходе подношењу захтева. Подзаконским актом (уредба) прописано је који приходи су од утицаја на остваривање права на НСП, а који нису. Приходи који су од утицаја на остваривање права на НСП су између осталог и приход који се утврђује налазом и мишљењем ЦСР (процењена пропуштена зарада) и приход од законског издржавања (најчешће алиментације или издржавање од стране најближих сродника) (Уредба о примањима и приходима који су од утицаја на остваривање права на новчану социјалну помоћ 2011). Често се дешава у пракси да подносиоци захтева за остваривање права на НСП одустају од свог захтева јер нису спремни да поднесу тужбу за своје издржавање или издржавање своје деце од стране најближих сродника².

Основица за утврђивање НСП усклађује се са индексом потрошачких цена у претходних шест месеци, на основу статистичких података, два пута годишње, 1. априла и 1. октобра (Закон о социјалној заштити 2011)³. Износ НСП усклађује се према скали по којој је за појединца висина основице 1, за сваку наредну одраслу особу висина основице 0,5, а за дете висина основице 0,3 (Закон о социјалној заштити 2011)⁴. Право на НСП ограничено је на шест чланова домаћинства (Закон о социјалној заштити 2011), што значи да сваки наредни члан домаћинства неће бити узет у обзир приликом обрачуна износа НСП.

Поред овог права грађанима је доступно и право на ЈНП које се обезбеђује уколико се грађани нађу у стању изненадне социјалне потребе (Закон о социјалној заштити 2011)⁵. Ова помоћ може бити у новцу или натураи. О поступку и условима

1 чл. 85

2 Особе које подносе захтев за НСП су у законској обавези (Закон о социјалној заштити, чл. 84) да уз захтев приложе доказ (копију предате тужбе суду или правоснажну пресуду) којим се може утврдити да је поступак утврђивања обавезе издржавања радно неспособних чланова домаћинства од стране најближих сродника који су према Породичном закону у таквој обавези покренут или окончан код надлежног суда.

3 чл. 87

4 чл. 88

5 чл. 110

за остваривање овог права стара се јединица локалне самоуправе, док износ ЈНП не може бити већи од просечне зараде по запосленом у јединици локалне самоуправе у месецу који претходи месецу у коме се врши исплата (Закон о социјалној заштити 2011)⁶. Посебну врсту ЈНП представља интервентна ЈНП која се може остварити више пута у току календарске године, али добијена средства не могу прећи износ већи од пет просечних месечних зарада (Одлука о правима и услугама социјалне заштите 2011)⁷.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА И УЗОРАК

Спроведено је мешовито истраживање дескриптивног типа, при чему су коришћени примарни и секундарни извори података. Истраживање је спроведено са 21 стручним радником/цом у 12 ЦСР у РС у периоду од јуна 2023. до септембра 2023. године. Укључени стручни радници/е запослени су у следећим ЦСР: Аранђеловац (n=1), Ариље (n=1), Београд (n=6), Деспотовац (n=1), Књажевац (n=1), Косјерић (n=1), Крушевац (n=1), Лесковац (n=5), Нови Сад (n=1), Панчево (n=1), Сомбор (n=1) и Зрењанин (n=1).

Критеријум селекције ЦСР био је доступност података. Критеријуми за укључивање стручних радника/ца у истраживање били су: да су испитаници/е тренутно запослени/е у ЦСР и да раде на пословима материјалних давања. Од 21-ог стручног радника, 19 је женског пола, а двојица мушког пола, старосне групе од 22 до 65 година. Стручни радници/е запослени су на пословима материјалних давања у просеку осам година. На годишњем нивоу испитани стручни радници одбраде од 20 до 1500 захтева за НСП и између 60 и 1500 захтева за ЈНП.

Подаци су прикупљани путем посебно дизајнираног упитника прилагођеног овом истраживању. Упитник је био састављен од 28 затворених или отворених питања. Питања су се односила на социодемографске карактеристике испитаника (пол, узраст, радни стаж и обим посла), ставове по питању националности корисника материјалних давања, ставове по питању утицаја Закона о социјалној карти и новог софтверског програма на кориснике материјалних давања, стручни поступак (теренске посете, процена пропуштене зараде код радно способних чланова домаћинства, разлози за одбијање/одобравање захтева за остваривање права на НСП и ЈНП, просечни износ одобреног права на ЈНП), ставове по питању ефикасности материјалних давања у РС и задовољства корисника износом НСП. На крају је од стручних радника затражено да дају своје сугестије и препоруке за унапређење услова за остваривање права на НСП и ЈНП. Истраживачице су ступиле у контакт са стручним радницима напред наведених центара и доставиле им онлајн (online) упитник на мејл (mail) адресе, након попуњавања, попуњени упитник су испитаници/це доставили/е истраживачицама. Квалитативна обрада података односила се на анализу одговора на отворена питања по категоријама, док је квантитативна анализа обухватала израчунавање учесталости одговора на затворена питања у упитнику.

6 чл. 110

7 чл. 65

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Већина стручних радника (n=16) сматра да су корисници НСП и ЈНП углавном Роми, док преосталих пет стручних радника сматра да су то Срби и/или Срби, Роми и мигранти подједнако. По питању броја одобрених захтева за остваривање права на НСП и ЈНП нема једногласности тако да се број одобрених захтева креће од 80 до 1300 захтева годишње. Иста је ситуација и код одбијених захтева за остваривање права на НСП и ЈНП те испитани стручни радници у просеку годишње одбију од 10 до 500 захтева за НСП и ЈНП.

Шест испитаника сматра да је увођење социјалних карти позитивно утицало на могућност за остваривање права на НСП и ЈНП, пет да је увођење социјалних карти утицало више позитивно него негативно, четири да није утицало ни позитивно ни негативно, један да је утицало више негативно него позитивно, три да је утицало негативно и преосталих двоје испитаника није одговорило на ово питање. Већина испитаника (n=16) сматра да је увођење новог програма у рад ЦСР (СО-ЗИС) утицало на кориснике НСП и ЈНП, док преосталих пет сматра да увођење новог програма није од утицаја на кориснике материјалних давања. Стручни радници који сматрају да је увођење новог софтверског програма утицало на остваривање права на НСП и ЈНП наводе да је то због тога што се стручни рад своди на бирократски: „мање остварују права (корисници) и стручни рад не задира у суштину индивидуалних потешкоћа, стања материјалне кризе, нити могућности њеног превазилажења” (срж01), „не уважава процену стручњака (нови програм) већ искључиво документацију” (срж04), „маргинализован је контакт са корисником, као и налаз, форсира се административни социјални рад, дехуманизује се струка” (срж14). Четири испитаника сматра да нови програм утиче и на продуктивност радника јер раде и у старом и у новом програму што се негативно одражава на кориснике који дуже чекају на решења о остваривању права, па последично и на исплату материјалних давања. Додатно, један стручни радник наводи да су корисници „свесни механизма контроле, те имају мање могућности за прекривање информација” (срж08). Са друге стране, стручни радници указују и на то да актуелни програм не узима у обзир све чињенице и да додатно маргинализује положај корисника материјалних давања, али и позицију социјалних радника и њихову стручну процену. Четири стручна радника сматрају да је због новог програма много више одбијених захтева.

Већина испитаника (n=20) сагласна је да је потребно унапредити постојеће услове за остваривање права на НСП, али се разликују у односу на начине на које је то могуће учинити. Два испитаника сматра да је неопходно радити на оснаживању корисника и бољој сарадњи ЦСР и НСЗ. Три испитаника као решење за унапређење услова наводи увођење обавезе радног ангажовања радно способних корисника НСП. Пет испитаника сматра да је неопходно побољшати и изменити постојеће законске одредбе за остваривање права на НСП, тако да се: а) „земљишни посед усклади са бројем чланова домаћинства” (срж4); б) „код радно неспособних лица укине процена непокретне имовине (срж19); ц) „у руралним срединама смањи законски максимум непокретне имовине” (срм20). Додатно, за унапређење услова

за остваривање права на НСП према наводима испитаника потребно је значајније уважити стручну процену социјалних радника, додатно унапредити регистар Социјална карта (омогућити приступ подацима из НСЗ), укинути временско ограничење права за радно способне кориснике, као и обавезу подношења тужби против најближих сродника за радно неспособне чланове домаћинства.

Када је реч о унапређењу услова за остваривање права на ЈНП, три испитаника сматра да су постојећи услови адекватни, док остали испитаници (n=18) тврде да су реформе неопходне и то најпре кроз: усаглашавање критеријума за остваривање права међу стручним радницима, омогућавање лицима са минималним примањима да остваре право на ЈНП, без обзира на то што њихова примања превазилазе износ НСП и измену локалних политика и преговоре са доносиоцима одлука.

СТРУЧНИ ПОСТУПАК

Три стручна радника одлазе у теренску посету приликом подношења захтева за остваривање НСП и ЈНП, без обзира да ли су раније радили са појединцем/породицом или нису. Највећи број стручних радника (n=9) одлази у теренску посету уколико је реч о новим корисницима. Четири стручна радника не иду у посету уколико је реч о дугогодишњим корисницима. Три стручна радника ретко иду у теренске посете због недостатка времена, док два стручна радника не иду никад, али обаве разговор са корисником у канцеларији.

Већина стручних радника (n=17) не обрачунава увек свим радно способним члановима домаћинства пропуштenu зараду, док преостала четири стручна радника то чине увек, без обзира на околности. У највећем броју случајева (n=14) стручни радници не обрачунавају зараду радно способним чланова домаћинства уколико је реч о тешко болесним члановима породице који имају налазе лекара којима потврђују своје обољење. Три стручна радника не обрачунавају пропуштenu зараду радно способном члану домаћинства уколико брине о детету/деци на нижем календарском узрасту. Висина пропуштене зараде која се обрачунава варира у зависности од града/општине и личне процене социјалног радника. У највећем броју градова/општина (n=8) просечна висина пропуштене зараде износи између 1.000 и 3.000 динара, док у три општине/града просечна пропуштена процењена зарада стручних радника достиже између 4.000 и 10.000 динара. Један испитаник сматра да рачунање пропуштене зараде није оправдано јер се иста рачуна и током периода када особа не може да се ангажује на сезонским и повременим пословима (срж15).

Десет испитаника тврди да одбија право на НСП у случају када непокретна/покретна имовина прелази законски прописан максимум. Са друге стране, шест испитаника одговорило је да право на НСП одбија када процене да радно способни чланови својим радом могу да обезбеде довољно средстава за живот, док троје њих одбија када чланови остварују приходе који су им довољни за живот. Један испитаник потврдио је да се право одбија само уз формално доказиве чињенице у тимском раду са правником.

Једанаест испитаника тврди да одобрава право на ЈНП зарад куповине основних животних намирница, девет испитаника ово право одобрава у сврху куповине

лекова. Један испитаник одговорио је да право на ЈНП одобрава и за плаћање рачуна. Када је реч о праву на интервентну ЈНП, девет испитаника тврди да одобрава ово право када је породици потребно обезбедити основне животне намирнице, осам испитаника одобрава право за санирање штете (услед пожара, поплаве), а три испитаника за куповину школског прибора.

ИЗНОС НСП И ЈНП

Већина испитаника ($n=15$) сматра да износ НСП није довољан за задовољење основних животних потреба појединца и породице, само два испитаника сматрају да је износ НСП довољан за задовољење ових потреба. Преосталих четири испитаника сматрају да износ НСП није ни довољан ни довољан за задовољење основних животних потреба грађана. Када је реч о задовољству корисника, највећи број испитаника ($n=13$) сматра да корисници нису задовољни тренутним износом НСП и ЈНП, седам испитаника тврди да корисници нису ни задовољни ни незадовољни, док један испитаник сматра да је износ НСП и ЈНП довољан. Како бисмо лакше приказали којим износом располажу корисници НСП у табели бр. 1 обрачунали смо износ НСП према броју чланова домаћинства и према њиховој радној способности, а у складу са основицом за обрачун НСП од 1. априла 2023. године према Решењу о номиналним износима новчане социјалне помоћи (2023). Овај износ упоредићемо са прагом ризика од сиромаштва према последњим доступним подацима из 2021. године (Републички завод за статистику 2022).

Табела бр. 1: Износ новчане социјалне помоћи доступан корисницима НСП према броју чланова и радној способности чланова домаћинства у односу на праг ризика од сиромаштва

Број чланова домаћинства и радна способност	Износ НСП (2023) РСД	Праг ризика од сиромаштва (2021) РСД
Појединац (радно неспособан)	13.346,40	24.064,00
Појединац (радно способан)	11.122,00	24.064,00
Два одрасла члана домаћинства (радно неспособни)	20.019,60	нема података
Два члана домаћинства (радно способни)	16.683,00	нема података
Један одрасли члан домаћинства и једно дете до 14 г. (једнородитељска породица)	17.350,80	нема података
Два одрасла радно способна члана домаћинства и једно дете до 14 г.	20.020,00	43.315,00
Два одрасла радно способна члана домаћинства и два детета до 14 г.	23.357,00	50.533,00
Два одрасла радно неспособна члана домаћинства и два детета до 14 г.	28.028,40	50.533,00

Извор: Прорачун ауторки коришћењем основице дате у Решењу о номиналним износима НСП од 1. априла 2023. године и Републички завод за статистику, 2022.

Износ НСП према табели бр. 1 у поређењу са последњим доступним подацима показује да корисници НСП располажу мањим приходом од одређеног прага ризика од сиромаштва. Уколико упоредимо износе НСП са просечним расходима у РС за 2022. годину за храну и безалкохолна пића који износе 28.246 динара (Републички завод за статистику 2023) можемо закључити да износом који добију корисници НСП не могу покрити просечне расходе за ове потребе. Додатно, према истој бази података у просеку у РС за становање (вода, електрична енергија и сл.) на месечном нивоу расходи износе 12.677 динара (Републички завод за статистику 2023) што је изнад основног износа НСП доступног радно способном појединцу. Ово значи да за новац који добије корисник НСП потенцијално не може да плати трошкове становања. Уколико је реч о радно способном члану домаћинства, основни износ који добија биће умањен и за просечну пропуштenu зараду која је у просеку од 1.000 до 3.000 динара према подацима добијеним у овом истраживању, што значи да ће располагати износом мањим од 11.122 динара.

Табела бр. 2: Висина просечне ЈНП у поређењу са просечном нето зарадом по градовима за 2022. годину.

Град	Просечна зарада (2022г.) РСД	Висина просечне ЈНП (РСД)
Аранђеловац	64.296,00	1.000-5.000
Ариње	55.521,00	5.000-10.000
Београд	94.808,00	21.000,00-25.000,00
Деспотовац	57.623,00	1.000-5.000
Књажевац	55.093,00	5.000-10.000
Косјерић	62.539,00	5.000-10.000
Крушевац	64.407,00	1.000-5.000
Лесковац	57.468,00	5.000-10.000
Нови Сад	88.932,00	5.000-10.000
Панчево	73.598,00	5.000-10.000
Сомбор	64.273,00	О висини ЈНП одлучује директор
Зрењанин	68.833,00	1.000-5.000

Извор: Републички завод за статистику (2023) и подаци добијени из упитника коришћених у овом истраживању.

Као што смо и раније напоменули, износ ЈНП ограничен је до износа просечне месечне зараде у месецу који претходи месецу у ком се врши исплата. Неки градови/општине додатно умањују овај износ, па тако рецимо у Београду износ овог права не може бити већи од 80% од просечне зараде по запосленом у месецу који претходи месецу у коме се врши исплата (Одлука о правима и услугама социјалне заштите 2011). Са друге стране Лесковац (Одлука о социјалној заштити грађана на територији града Лесковца 2014), Нови Сад (Одлука о социјалној заштити града Новог Сада 2011), Панчево (Одлука о социјалној заштити грађана града Панчева 2015) и Сомбор (Одлука о правима социјалне заштите из надлежности града Сомбора 2016) прописују да овај износ може достићи износ просечне месечне зараде која претходи

месecu у ком се врши исплата. Занимљив је и случај Зрењанина где се износ ЈНП може одобрити највише до износа НСП за појединца у РС (Одлука о правима и услугама у социјалној заштити града Зрењанина 2016). За остале градове/општине укључене у ово истраживање нису били доступни подаци о ограничењу износа ЈНП. Табела бр. 2 показује да стручни радници одобравају значајно мањи износ ЈНП од износа којим су ограничени подзаконским актима (одлукама). Резултати указују и на неусаглашеност висине ЈНП па тако у Београду корисницима одобравају највише износе. Разликују се и доносиоци одлуке по питању висине ЈНП, па тако у Сомбору о висини ЈНП одлучује директор, док у другим градовима ову одлуку доносе стручни радници.

ДИСКУСИЈА

Ово истраживање бави се анализом система социјалне заштите у РС, нарочито у односу на НСП и ЈНП, а из перспективе стручних радника у ЦСР, који су директно укључени у процес процене и одлучивања о правима усмереним ка материјалном обезбеђењу грађана. Налази овог истраживања показали су да већина стручних радника види кориснике НСП и ЈНП као углавном Роме. У РС не постоје званични подаци о сиромаштву или ризику од сиромаштва код Рома, ниједна методологија којом се званично рачуна стопа сиромаштва у РС не подразумева разврставање према националној припадности (Цвејић 2019: 1617). Слично томе, подаци Владе РС показују да Роми користе услуге социјалне заштите скоро четири пута више него остале националности у РС (Влада Републике Србије 2016: 20). Овај налаз може бити користан у процесу прилагођавања социјалних политика како би се боље адресирале потребе различитих етничких група у друштву.

Ставови стручних радника су подељени у вези са утицајем увођења социјалних карти и новог софтверског програма (СОЗИС). Док неки сматрају да су социјалне карте позитивно утицале на могућност остваривања права, други истичу да су ограничиле стручну процену и маргинализовале контакте са корисницима. У односу на нови софтвер (СОЗИС), неки стручни радници сматрају да је олакшао администрацију, док други тврде да је успорио рад, отежао процену и да форсира бијурократски приступ уместо дубљег разумевања потреба корисника. Увођење нових софтверских програма за рад стручних радника, као што је СОЗИС, често доводи до административних оптерећења, спорије обраде захтева и смањеног контакта са корисницима. Стручни радници су суочени са великим обимом посла, често радећи и у старом и новом програму, што утиче на брзину обраде захтева и исплату материјалних давања. Додатно, и поред настојања социјалних радника да практикују традиционалне облике социјалног рада, они су ретко у могућности да то чине услед све већег оптерећења административним захтевима (Gibson 2017: 1188).

Већина стручних радника укључених у истраживање сматра да су износи НСП недовољни за задовољавање основних животних потреба појединаца и породица. Поред тога, највећи број стручних радника потврдио је да корисници нису задовољни тренутном висином НСП и ЈНП. Истраживање Михајловић Бабић (2021) спроведено са 52 корисника НСП на територији Града Београда указује на висок степен незадовољених потреба и незадовољства ових корисника висином НСП.

Додатно, ефективност материјалних давања и обухватност сиромашних овим програмима је испод задовољавајућег нивоа с обзиром да велики број материјално угрожених грађана и даље не може да задовољи своје основне животне потребе (Берић 2023: 358–359). Налаз који указује на то да директор једног ЦСР одлучује о висини ЈНП посебно је значајан, с обзиром на то да би приликом процене испуњености услова за остваривање ЈНП требало спровести стручни поступак што је у надлежности стручних радника ЦСР.

И док неколицина стручних радника сматра да реформе нису потребне, већина испитаника нуди различите препоруке за унапређење услова за остваривање права на НСП и ЈНП. Неки сугеришу јачање сарадње између ЦСР и НСЗ, док други предлажу промене у законодавству, правилима и процедурама и уклањање административних препрека. Заиста, процедура пријављивања за НСП није се мењала током последњих десет година и застарела је. Уредба о примањима и приходима који су од утицаја на остваривање права на НСП и Правилник о обрасцима о поступку остваривања права на НСП на снази су још од 2011. године, када је донет нови Закон о социјалној заштити и када се материјално обезбеђење трансформисало у новчану социјалну помоћ (Светска Банка, Уницеф 2022: 7).

Налаз који указује на различито спровођење стручног поступка, посебно приликом обављања теренске посете сугерише да је потребно стандардизовати стручни поступак како би сваки корисник имао једнак третман приликом разматрања захтева за остваривање права на НСП/ЈНП. Са друге стране, податак да неки стручни радници не иду у теренску посету дугогодишњим корисницима, иду ретко или никада, потенцијално може бити пропуст у континуираној процени потреба постојећих корисника. Различите праксе у обрачунавању пропуштене зараде могу довести до неједнаког третмана корисника, те се јавља потреба за јаснијим смерницама или правилицима. Одлука стручних радника о необрачунавању пропуштене зараде тешко болесним члановима домаћинства оправдана је важећим законским одредбама, али треба осигурати да се ова одлука не злоупотребава.

ОГРАНИЧЕЊА ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање има и своја ограничења. Прво ограничење огледа се у малом узорку који обухвата 21 стручног радника 12 ЦСР у РС, те се исти не може уопштавати на ставове свих стручних радника запослених на пословима материјалних давања. Додатно, проблем је сагледан само кроз перспективу стручних радника, те би неко будуће истраживање могло да прикаже и ставове корисника НСП и ЈНП и бивших корисника ових права како би проблем био шире сагледан. Будућа истраживања могла би да прикажу ниво задовољства корисника износом НСП и ЈНП и стручним поступком запослених у ЦСР.

ЗАКЉУЧАК

Стручни радници ЦСР су кључна карика у систему социјалне заштите, премда њихов рад често може бити ограничен законодавством, процедурама и недовољним ресурсима, што може утицати на квалитет услуга које се пружају корисницима.

Оптерећеност послом и административни захтеви у раду стручних радника неретко могу маргинализовати потребе корисника. Ово истраживање настојало је да пружи увид у ставове и искуства стручних радника ЦСР у вези са материјалном подршком усмереном ка сиромашним лицима у РС. Један од изазова на који наилази овог истраживања указују јесте низак износ накнада који није довољан за задовољење основних животних потреба корисника. Поред тога, изазов представља и одређивање адекватних критеријума приликом процене пропуштене зараде за кориснике који су радно способни и висине ЈНП. Додатно, немогућност редовног праћења и преиспитивање потреба сиромашних лица издваја се као још један изазов у раду стручних радника ЦСР. Учесталији контакт стручних радника са корисницима (посебно путем теренских посета) евентуално би омогућио редовност у праћењу њихових потреба. Да би се ово осигурало потребно је даље промене усмерити ка смањењу административних захтева који актуелно постоје у систему социјалне заштите.

Перцепција стручних радника о постојећем систему материјалних давања указује на потребу за побољшањем услова за остваривање права на НСП и ЈНП. Разлике у висини ЈНП у општинама у РС сугеришу о неједначности услова за остваривање овог права. Такве разлике могу бити оправдане висином просечне зараде у општини у којој се ово право остварује, али са друге стране, потенцијално могу угрозити адекватно задовољење потреба грађана у оним општинама у којима је ова зарада нижа. Тренд смањења корисника права на НСП не мора нужно да указује на побољшање њихове материјалне ситуације, посебно имајући у виду да су нова законодавства и програми увели значајнији систем контроле корисника, потенцијално умањујући могућност за остваривање и задржавање овог права. На основу анализе праксе стручних радника у ЦСР у утврђивању пропуштене зараде, може се закључити да постоји потреба за прецизнијим и објективнијим критеријумима како би се избегло произвољно поступање и (не)оправдано ускраћивање права на НСП. Јасније смернице за утврђивање пропуштене зараде потенцијално би обезбедиле праведнији приступ правима усмереним ка социјалном обезбеђењу сиромашних грађана. С тим у вези, реформе у законодавству, повећање ресурса и значајније уважавање процене стручних радника могу допринети благовременом мапирању и задовољењу потреба најрањивијих чланова друштва.

ИЗВОРИ

- Закон о социјалној заштити, Службени гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС.
Одлука о правима и услугама социјалне заштите, Сл. лист града Београда, бр. 55/2011, 8/2012 - испр., 8/2012, 42/2012, 31/2013, 57/2013, 37/2014, 82/2015, 4/2016, 37/2016 и 56/2016.
Одлука о правима и услугама у социјалној заштити града Зрењанина, Сл. лист Града Зрењанина, бр. 16/2017 и 18/2019 - др. одлука.
Одлука о правима у социјалној заштити из надлежности града Сомбора, Сл. лист Града Сомбора бр. 28/2016 и 10/2021.
Одлука о социјалној заштити града Новог Сада, Сл. лист Града Новог Сада, бр. 38/2011 и 10/2012.
Одлука о социјалној заштити грађана града Панчева, Сл. лист града Панчева, бр. 38/2015, 32/2016, 7/2017 - испр., 21/2018 и 19/2021.

- Одлука о социјалној заштити грађана на територији Града Лесковца, Службени гласник града Лесковца, бр. 4/2014, 5/2015 и 7/2017.
- Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, Службени гласник РС, бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - др. правилник, 1/2012 - др. правилник, 51/2019, 12/2020 и 83/2022.
- Републички завод за социјалну заштиту 2021. Извештај о раду центара за социјални рад за 2021. годину. <<http://www.zavodsz.gov.rs/media/2354/izvestaj-csr.pdf>>. [20.09.2023].
- Републички завод за социјалну заштиту 2022. Извештај о раду центара за социјални рад за 2022. годину. <<http://www.zavodsz.gov.rs/media/2572/izvestaj-o-radu-csr-u-2022-godini.pdf>> [20.09.2023].
- Републички завод за статистику 2022. Сиромаштво и социјална неједнакост, 2021. <<https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Html/G20221287.html>>. [19.09.2023].
- Републички завод за статистику 2023. Лична потрошња становништва. <<https://data.stat.gov.rs/Home/Result/01010201?languageCode=sr-Cyrl>>. [19.09.2023].
- Републички завод за статистику 2023. Профили, август 2023. године. <http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Republika%20Srbija_EURSRB.pdf#page=11>. [19.09.2023].
- Републички завод за статистику 2023. Просечна месечна зарада за 2022. годину према општини пребивалишта запослених. <<https://data.stat.gov.rs/Home/Result/2403040403?languageCode=sr-Latn&displayMode=table>>. [28.09.2023].
- Решење о номиналним износива новчане социјалне помоћи, Службени гласник РС, бр. 44/2023.
- Уредба о примањима и приходима који су од утицаја на остваривање права на новчану социјалну помоћ, Службени гласник РС, бр. 36/2011.

ЛИТЕРАТУРА

- Анић, Жарковић 2023: Анић Александра, Жарковић Јелена. Сиромаштво деце у Србији: од података до политике. *Кријика: часопис за филозофију и теорију друштва*, 4(1), 139-166.
- Арандаренко, Крстић, Жарковић Ракић 2019: Михаил Арандаренко, Горана Крстић, Јелена Жарковић Ракић. Неједнакост у Србији: да ли је проблем у мерењу или политикама?. *Економске идеје и њихове*, 32, 89-97.
- Берић 2023: Јован Берић. Ефикасност материјалне подршке усмерене ка сиромашним лицима у Републици Србији. *Персијски ивице италијанских наука у савременом друштву*. Зборник радова. Ур. Андреја Матијевић и Ненад Спасојевић. Београд: Институт за политичке студије, 337-366.
- Влада Републике Србије 2016. Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији. <<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2016/26/1/reg.>>. [24.09.2023]
- Крстић, Жарковић Ракић 2017. Горана Крстић, Јелена Жарковић Ракић. Please, mind the gap: Income inequality in Serbia. Зборник радова. Ур. Стојковић Драган, Божовић Милош и Ранђеловић Саша. *Economic Policy for Smart, Inclusive and Sustainable Growth*. Београд: Економски факултет, 213-227.
- Михајловић Бабић 2021: Сузана Михајловић Бабић. Перцепција корисника новчане социјалне помоћи о програмима подршке минималном приходу у Граду Београду. *Годишњак ФПН*, 26, 161-180.
- Светска Банка-Уницеф 2022. Преглед јавних расхода за социјалну помоћ у Србији. <<https://www.unicef.org/serbia/media/23181/file/Pregled%20javnih%20rashoda%20za%20socijalnu%20pomoc%20C4%87%20u%20Srbiji.pdf>>. [25.09.2023].
- Цвејић 2019: Слободан Цвејић. Роми у Србији - изазов друштвене кохезије. *Социолошки њрејед*, 53(4), 1609-1635.
- Gibson 2017: Gibson Matthew. Social worker or social administrator? Findings from a qualitative case study of a child protection social work team. *Child & Family Social Work*, 22(3), 1187-1196.

Violeta S. ĐORĐEVIĆ
Tamara G. STOJANOVIĆ

PERCEPTION OF SOCIAL WORKERS IN SOCIAL WELFARE CENTERS
REGARDING MATERIAL SUPPORT TO THE POOR
IN THE REPUBLIC OF SERBIA

SUMMARY

The social welfare system is geared towards fulfilling the fundamental needs of individuals and families who, due to life and/or societal circumstances and challenges, can not achieve this independently. This research aimed to enhance the understanding of the complex dynamics of poverty and the role of the social welfare system in reducing it by examining the attitudes, experiences, and professional practices of social workers employed in Centers for Social Welfare (CSWs) in the Republic of Serbia (RS). By analyzing legislation and practices related to determining the amount of financial social assistance (FSA), one-time financial aid (OTFA), and lost earnings for working-age household members, the authors identified potential challenges within the support system for the most vulnerable members of society. The sample consisted of 21 professional workers in 12 CSWs in RS. The research was conducted from June 2023 to September 2023. Data were collected through a specially designed questionnaire for this research. The research results indicate insufficient and uneven amounts of material assistance in the Republic of Serbia, as well as inconsistency in professional procedures across different municipalities in the Republic of Serbia.

Keywords: financial social assistance, poverty, one-time financial aid, social policy, social work.